

Шум О. Творча майстерність перекладача при відтворенні...

УДК81'255.4'373.7 Горбач

Ольга ШУМ,
аспірантка кафедри ТПП з німецької мови,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
(Україна, Київ) oshym@ukr.net

**ТВОРЧА МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА
ПРИ ВІДТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
(на прикладі німецькомовних перекладів А.-Г. Горбач)**

У статті розглянуто особливості індивідуальності перекладача-емігранта при відтворенні україномовних фразеологічних одиниць німецькою мовою на матеріалі антологій «Kürbisfürstin» та «Ein Rosenbrunnen», зокрема способи відтворення фразеологічних одиниць німецькою мовою.

Ключові слова: відповідник, еквівалент, калькування, стиль перекладача, трансформація, фразеологізм.

Лит. 7.

Olga SHUM,
postgraduate student Institute of philology,
Kyiv Taras Shevchenko National University
(Ukraine, Kyiv) oshym@ukr.net

**CREATIVE SKILLS OF TRANSLATOR
IN THE PROCESS OF UKRAINIAN IDIOMS REPRODUCTION
(based on German translations by A.-H. Horbach)**

The article considers reproduction of the author's style and creative skills of translator-emigrant in the process of phraseological unit translation from Ukrainian into German based on anthologies «Kürbisfürstin» and «Ein Rosenbrunnen», as well as idioms reproduction into German.

Keywords: equivalent, tracing, reproduction, style of translator, phraseological unit.

Ref. 7.

Ольга ШУМ,
аспірантка кафедри ТПП з німецького языка,
Інститута філології КНУ імені Тараса Шевченка
(Україна, Київ) oshym@ukr.net

**ТВОРЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО ПЕРЕВОДЧИКА
ПРИ ПЕРЕДАЧЕ УКРАИНСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ
(на примере немецкоязычных переводов А.-Г. Горбач)**

В статье рассмотрены особенности индивидуальности переводчика эмигранта при передаче украиноязычных фразеологических единиц на немецкий язык на материале антологий «Kürbisfürstin» и «Ein Rosenbrunnen», в частности способы воспроизведения фразеологических единиц в немецком языке.

Ключевые слова: авторский стиль, буквализм, калькирование, стиль переводчика, трансформация, фразеологизм, эквивалент.

Лит. 7.

Постановка проблеми. Фразеологічний фонд є невід'ємною частиною багатьох мов світу. В українській мові фраземна лексика охоплює переважну більшість лексичного складу. Проблематика перекладу фразеологічних одиниць у сучасному перекладознавстві посідає одне з провідних місць. Як зазначав В. Жуков, завдяки своєму семантичному багатству, образності, лаконічності та яскравості фразеологія відіграє у мові дуже важливу роль, надаючи мовленню виразності та оригінальності [1, 73].

Аналіз досліджень. Розробкою питань теорії фразеології та ідіоматики займалися як вітчизняні так і зарубіжні мовознавці, зокрема М. Алефіренко [2], Л. Булаховський, В. Виноградов, В. Гак [3], М. Копиленко, Н. Любчук, З. Попова, Ю. Фірсова та ін. Серед західних мовознавців слід відзначити Ф. де Соссюра, Л. Сміта, Е. Партріджа та ін.

На нашу думку, при розгляді фразеології слід звертати значну увагу на вплив соціокультурних чинників на формування семантики фразеологічних одиниць. Переклад фразеологічних одиниць ускладнюється комунікативною інтенцією автора оригіналу, передачею прагматичного характеру оригіналу з урахуванням чинника адресата. При перекладі фразеологізму перекладачеві необхідно передати його зміст і відобразити його образність, знайшовши аналогічний вислів в німецькій мові й не випустивши при цьому з виду стилістичну функцію фразеологізму. При відсутності в мові перекладу ідентичного образу перекладач змушений вдаватися до пошуку «приблизної відповідності» [2].

Мета статті. За мету нашого дослідження ми ставимо розгляд особливостей ідіостилію перекладача, зокрема при відтворенні українських фразеологізмів німецькою мовою. У якості ілюстративного матеріалу ми обрали твори українських авторів, німецькомовні переклади яких, здійснені А.-Г. Горбач, входять до антологій «Ein Rosenbrunnen: Junge Erzähler aus der Ukraine. Eine Antologie» («Криниця для троянд», 1998) та «Die Kürbisfürstin: Eine Anthologie zum Frauenthema in der Ukraine» («Свято гарбузової княгині», 1999).

Виклад основного матеріалу. Письменники, твори яких А.-Г. Горбач обрала для своїх антологій, широко застосовували в україномовних оригіналах різноманітні фразеологічні одиниці, чимало із яких набули авторських рис, шляхом їх трансформування.

Часом помічаємо, що перекладачка по-різному підходила до перекладу однакових фразеологізмів, навіть за умов їх розміщення в одному й тому ж творі. Так, у новелі Л. Демської «Потяг до світла» кілька разів зустрічаємо ідіоми «*за/покінчити життя самогубством*»:

Тоді він вирішив *закінчити своє життя самогубством* [4, 143].

...und daraufhin beschloß, *seinem Leben ein Ende zu setzen* [6, 15].

Я чомусь пригадала, як вперше спробувала *покінчити життя самогубством* [4, 151].

Ich erinnerte mich daran, wie ich zum ersten Mal versucht hatte, *mir das Leben zu nehmen* [6, 25].

В українській мові фразеологізм *за/покінчити життя самогубством* має значення «померти, заподіяти собі смерть, покінчити з собою, накласти (наложити, зняти) на себе руки». У німецькомовному варіанті перекладачка відтворює його за допомогою двох словосполучень: *dem Leben ein Ende setzen* (покласти кінець життю); цей вислів у МП часто вживається у вигляді *D ein Ende machen / setzen / legen / bereiten* (покласти край чомусь) та *jemandem das Leben nehmen* (покінчити із собою), що є змістовим відповідником.

Шум О. Творча майстерність перекладача при відтворенні...

Подекуди автори використовували у мові своїх героїв фразеологічні одиниці розмовного характеру:

«А мені до лампочки, – подумав він легковажно, вдихнувши на повні груди цілого диму. – Пашлі ви всі!» [5, 19].

«Ich pfeife darauf», überlegte er leichtfertig und zog mi der ganzen Lunge den schimmligen Qualm ein. «Ihr könnt mich alle mal!» [7, 8].

– Де вони взялися, мені до лампочки, – сказав Шурка... [5, 30].

«Wie die hergekommen ist, geht mich einen Dreck an», sagte Schurka... [5, 17].

Дана фразема в мові оригіналу має значення «щось для когось не потрібного або того, що не має значення; байдуже комусь до кого-, чого-небудь». Цікавим є її походження в українській мові, оскільки за одним із варіантів вислів перейнято з польського просторічного словосполучення *gadać do lampy* (говорити з лампочкою), а за іншим – це одеська фраза, яка раніше мала форму *говорити до лампади*. А.-Г. Горбач у кожному з випадків перекладає фразеологізм по-різному: у першому разі, використовуючи розмовний вислів *darauf pfeifen* (наплювати на щось), а у другому прикладі вживає словосполучення *jemandem einen Dreck angehen*, що має відтінок грубості та означає «зовсім не стосуватися когось, чогось».

На відміну від вищенаведених прикладів, для передачі фразеологізму *тримати слово* (виконувати обіцяне, здійснювати задумане), яка зустрічається у новелах «Любаска» («Die Geliebte») В. Габора та «Наш вожатий Фреді Крюгер» («Unser Lagerführer Fredi Krjuher») О. Ірванця, перекладачка використовує еквівалент цільової мови в обох випадках:

[...] як той дотепно обдурив його і в той же час *дотримати слова*... [5, 77].

Wie geschickt er ihn überlistet und dabei sein Wort gehalten hatte [7, 139].

І таки *дотримав свого слова*... [5, 167].

Er hielt Wort... [7, 97].

Також у тексті В. Габора віднаходимо кілька фразеологізмів зі словом *привід*:

Спочатку довго *шукав приводу* [5, 73].

Zunächst hatte er lange *nach einem Anlaß gesucht* [7, 136].

Однак вдова жодного *приводу* йому *не давала*... [5, 74].

Doch die Frau hatte ihm *keinen Anlaß dazu gegeben*... [7, 136].

У першому зі зазначених прикладів бачимо фразу *шукати привід*, яка в українській мові має значення «шукати підставу, причину дій або вчинків когось для чогось». Для її перекладу німецькою мовою А.-Г. Горбач обрала еквівалентний вислів *nach einem Anlaß suchen* (шукати привід). У наступному реченні увагу привертає фразеологізм *не давати приводу* (не створювати підстав для якихось дій, не понукати до чогось), який перекладачка відтворює словосполученням *zu etw.(D) Anlaß geben* (давати привід для чогось), що, на нашу думку, цілком задовольняє мету перекладу та зберігає стилістичне забарвлення україномовного оригіналу.

Схожа ситуація і з перекладом повісті «Місцева зозулька з ластів'ячого знізда» («Mondschein über dem Schwalbennest») В. Шевчука, у якій у різних варіаціях використано ідіому із компонентом *нечиста сила*:

[...] що це йде до нього якась *нечиста сила*, аж злякано підхопився [4, 63].

[...] daß sich *ein Unhold* ihm näherte, und er verschreckt aufsprang [6, 44].

Не *нечиста ж сила* водила мене [4, 288].

Schließlich hatte mich nicht *der Unreine* dort herumgeführt [6, 154].

Хай тобі *нечистий!* [4, 19].

Der *Teufel* hole es! [6, 7].

В українській мові вислови на зразок *нечиста (сила) / несе принесла (понесла); чорт (дідько, нечистий) несе / приніс (поніс)* уживаються на позначення незадоволення з приводу небажаної появи когось-небудь (чого-небудь) десь або неприємних наслідків чийогось приходу кудись. У німецькомовному варіанті перекладачка передає за допомогою субстантивованого іменника *der Unreine* (нечистий, чорт, нечисть), іменника *der Unhold* (демон, диявол, чорт, чудовисько,) та розмовної фрази *der Teufel hole es* (дідько б його взяв, чорт візьми), що стилістично, на нашу думку, цілком задовольняє функції оригіналу.

В україномовних оригіналах часто зустрічаються фразеологізми розмовного характеру, як то *накрити галявинку; дістати* (товар, продукти), *купити з-під поли* та ін.:

Коли Миколі Семеновичу запропонували нарешті ізольовану квартиру замість комуналки, де він мешкав, від нього вимагалось лиш одне: *накрити галявинку* [4, 83].

Als Mykola Semenowytsh endlich eine Wohnung angeboten wurde, anstelle des Gemeinschaftsquartiers, in dem er wohnte, wurde nur eine Bedingung gestellt: *eine Terrasse zu überdachen* [6, 104].

«Як не *дістану* Сталіна на базарі, – подумав я, – то доведеться вкрасти у когось із знайомих» [5, 106].

Wenn ich Stalins Werkausgabe nicht auf dem Markt *bekomme*, überlege ich, werde ich sie bei Bekannten klauen [7, 81].

Перша зі вищезазначених фразем *накрити галявинку* отримала за останні кілька десятиліть в українській мові значення «запрошувати у гості, святкувати щось новопридане, новопризначене». У перекладі бачимо доволі описовий переклад – *eine Terrasse zu überdachen* (зробити навіс на терасі, веранді), що не відтворює змісту та стилістичного навантаження. Можемо припустити, що під час доперекладацького аналізу А.-Г. Горбач не розпізнала у даному словосполученні фразеологізм через те, що на момент написання твору вона як раз уходила у розмовний вжиток та була певним чином неологізмом. У другому реченні цікавим є слово *діставати*, яке у даному контексті має значення «купувати щось потай, віднайти рідкісний товар». У німецькомовному варіанті фразема передана за допомогою дієслова *bekommen* (отримувати, набувати, здобувати).

Також автори оповідань та новел часто використовували фраземи на позначення подружніх стосунків, подружньої вірності, зради, закоханості, суперечок чи ворожнечі, наприклад:

Чоловік справно виконав свій подружній обов'язок [4, 251].

Der Mann *erfüllte* gekonnt *seine eheliche Pflicht* [6, 147].

[...] *стрибати у гречку*, бо це вже було б не «*пуститися берега*» [...] [4, 76].

[...] das war keine «*Raserei*» mehr sondern Zuchtlosigkeit [...] [6, 55].

Фразема виконувати подружній обов'язок є розмовною та означає «виконувати обов'язок чоловіка / дружини у подружжі» передано у перекладі за допомогою еквівалентного словосполучення *eine eheliche Pflicht erfüllen*; фразеологічний вислів *стрибати* (скакати / скочити / стрибнути) у гречку має значення «мати позашлюбні зв'язки, зраджувати, бути невірним». У німецькомовному перекладі А.-Г. Горбач передає фразеологізм за допомогою розмовного дієслова *fremdgehen* (мати зв'язок на стороні). Вислів *пуститися берега*, що означає у мові оригіналу «ні про що не дбати; занедбати себе; розпуститися», перекладачка передає німецькою мовою іменником *die Raserei* (божевілля, шаленство, несамовитість, палкість), що, на нашу думку, відтворює зміст, але не зберігає стилістичного навантаження. Таким чином, А.-Г. Горбач тяжіє до одомашнення німецькомовного перекладу.

Шум О. Творча майстерність перекладача при відтворенні...

Висновки. Із проаналізованого матеріалу можна дійти висновку, що особливостям індивідуального перекладацького стилю А.-Г. Горбач при відтворенні німецькою мовою українських фразеологічних одиниць властиве поєднання різних способів перекладу залежно від контексту і смислового навантаження, спрямованих переважно на одомашнення тексту цільової мови, але водночас це дозволяє зберегти стилістичне навантаження оригіналу. Переважна більшість фразеологізмів передана шляхом пошуку німецькомовного еквівалента, відповідника або шляхом калькування.

Подальші дослідження у даній галузі, на нашу думку, сприятимуть глибшому і детальнішому розгляду питання стилю перекладача та його співвіднесення зі стилем автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – Х. : Вища школа, 1983. – 137 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Х. : Вища школа, 1987. – 133 с.
3. Гак В. Г. Теория и практика перевода / В. Г. Гак, Б. Б. Григорьев. – М. : Высш. школа, 2002. – 255 с.
4. Вечеря на дванадцять персон : Житомирська прозова школа / [Літ. ред. В. Даниленко]. – К. : Генеза, 1997. – 544 с.
5. Квіти в темній кімнаті : Сучасна укр. новела / [Літ. ред. В. Даниленко]. – К. : Генеза, 1997. – 432 с.
6. Die Kürbisfürstin (Eine Anthologie zum Frauenthema in der Ukraine) von Anna-Halja Horbatsch. – Brodina Verlag, 1999. – 221 S.
7. Ein Rosenbrunnen (Junge Erzähler aus der Ukraine. Eine Antologie) von Anna-Halja Horbatsch. – Brodina Verlag, 1998. – 206 S.

REFERENCES

1. Avksent'ev L. G. Suchasna ukrajins'ka mova. Frazеologija / L. G. Avksent'ev. – H. : Vishha shkola, 1983. – 137 s.
2. Alefirenko M. F. Teoretichni pitannja frazeologiji / M. F. Alefirenko. – H. : Vishha shkola, 1987. – 133 s.
3. Gak V. G. Teorija i praktika perevoda / V. G. Gak, B. B. Grigor'ev. – M.: Vyssh. shkola, 2002. – 255 s.
4. Večerja na dvanadcat' person : Zhitomirs'ka prozova shkola / [lit. red. V. Danilenko]. – K.: Geneza, 1997. – 544 s.
5. Kvity v temnij kimnati: Suchasna ukr. novela / [lit. red. V. Danilenko]. – K. : Geneza, 1997. – 432 s.
6. Die Kürbisfürstin (Eine Anthologie zum Frauenthema in der Ukraine) von Anna-Halja Horbatsch. – Brodina Verlag, 1999. – 221 S.
7. Ein Rosenbrunnen (Junge Erzähler aus der Ukraine. Eine Antologie) von Anna-Halja Horbatsch. – Brodina Verlag, 1998. – 206 S.

Статтю подано до редколегії 18.09.2015 р.